

חיי אברהם

שבועות תשפ"ה

בענין "רבי עקיבא"

איתא במנחות (כט:) אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו רבש"ע, מי מעכב על ידך, אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו רבש"ע, הראהו לי, אמר לו חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו רבי, מנין לך, אמר להן הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו רבוננו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י, אמר לו שתוק, כך עלה במחשבה לפני, ע"כ, הרי דמשמע דמהא דדרש כל קוץ וקוץ חשב מרע"ה דהיה ראוי שהתורה תנתן על ידו לכלל ישראל, וצ"ב.

וכן מצינו דר"ע דרש כל אות ואות וכדאיתא בסנהדרין (נא:) דא' ארוסה וא' נשואה (בת כהן) יצאת לשריפה כו' א"ל ר' עקיבא, ישמעאל אחי בת ובת אני דורש (וא"ו יתירה לרבות הנשואה), ויע' בערל"נ יבמות (סח:) שכתב דכולהו תנאי מצינו לפעמים דדרשו ו' ומצינו לפעמים ג"כ דלא דרשו דהיינו ר' ישמעאל רבי יהודה ר"ש ורבי רק לר"ע לא מצינו בשום מקום דלא דרש ו' יע"ש. ובסוף סוטה (מט.) איתא משמת ר' עקיבא בטל כבוד התורה ופירש"י שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה עכ"ל רש"י.

ובתוס' סוטה כד. (ד"ה ר' יונתן בע"ב) כתבו דמ"ד דלית ליה דברה תורה כלשון בני אדם בכל הש"ס הי' ר"ע, דלא אשכחינה דקאמר דברה תורה דדריש בפ' ד' מחוסרי כפרה (כריתות יא.) והפדה לא נפדתה לפדויה ואינה פדויה, ובפרק הערל (יבמות ע.) בשמעתתא קמייתא דא"ר אליעזר איש איש ד"ת ודריש ליה רבי עקיבא לרבות הערל, וכן בריש חלק (סנהדרין צ:) ובפ' ד' מיתות (שם סד:) הכרת תכרת דא"ר עקיבא הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב והכי משמע נמי סוגיין בפ' אין עומדין (ברכות לא:) אם ראה תראה דלרבי ישמעאל דאמר ד"ת ולרבי עקיבא אם ראה מוטב ואם לאו תראה, אבל ר' ישמעאל אומר בכל דוכתי ד"ת כגון הני דפליג אדר"ע ובפ' ד' מחוסרי כפרה

(כריתות יא.) נמי וכו', הרי טרח ר' עקיבא לדרוש הכל ולא נח"ל לומר בשום מקום דברה תורה כלשון בני אדם, וזהו כבוד התורה כמו שפירש"י שם.

ועוד איתא בפסחים (כב: וש"נ) שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש. אמרו לו תלמידיו רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן, אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים, ע"כ. והיינו כנ"ל שטרח ר"ע לדרוש את הכל ממש¹.

ונראה דיש להוסיף לזה בטוב טעם, דהנה ס"ל לשמעון העמסוני דליכא לרבות מאת ה' כלום שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותו למורא המקום כדפירש"י בקידושין (נז.).² וס"ל ר' עקיבא דיש להשוות מורא רבך למורא שמים כדפירש"י בפסחים שם³, ויתבאר עוד לקמן בדעת ר"ע בזה, ומ"מ עדיין קשה דסכ"ס הלא אין להשוות שום דבר להיות טפל להקב"ה, וצ"ב.

ונראה לבאר פלוגתתם בזה באופן מחודש, דהנה כתבו תוס' שם בסוטה דקשה ליישב שמועות דדברה תורה כלשון בני אדם דקשיא דר"מ אדר"מ, ודר' יהודה אדר' יהודה, ודרבי יוסי אדר' יוסי, ודר"ש אדר"ש, דמצד א' כל א' ס"ל דברה תורה כו', ומאידך במקום אחר ס"ל לדרוש כפילות המקרא היכא דבר פלוגתא דידהו ס"ל דברה תורה, ותוס' האריכו בזה לבאר קושיתם. וכתבו לבאר דלעולם ס"ל לכולהו דברה תורה כלשון בני אדם, ומ"מ כל היכא דאיכא למדרש דרשינן, ולכן היכא דמצי למידרשה להעמיד קבלתם או סברתם דרשינן ליה, ובהא פליגי, מאן דאית ליה דברה תורה אין לו כח להוציא יתור הלשון ממשמעות באם אינו ענין לגופו, אלא כיון דמצינו למימר דברה תורה אמרינן ד"ת ולא נוציאנו ממשמעותו דלאו קרא יתירא הוה, ומאן דל"ל דברה תורה ס"ל דאפשר לדרוש באם אינו ענין להוציא ממשמעותיה והוי קרא יתירא.

ובזה ביארו הא דאיתא בפ' השואל (צד:) גבי שומר שכר חייב בגניבה ואבידה, הניחא למ"ד לא דברה תורה אם כן יגנב קרא יתירא הוא ואם אינו ענין לגניבה תנהו ענין לאבידה דיגנב גניבה משמע ולא אבידה, אלא למ"ד דברה תורה א"כ לאו קרא יתירא הוא מאי איכא למימר. וגם כתבו דכל הני דפרק אלו מציאות (ב"מ דף לא.) דהשב תשיבם שלח תשלח הוכח תוכיח

¹ ויע' מהרש"א קידושין (נז.) אגמ' דהתם שכ' כרש"י הנ"ל וז"ל, שזהו ודאי כבוד התורה שאין בה שום אות שלא לצורך וכו'.

² וע"ע בשו"ת מהר"ל (סי' א') דרחוק מן הדעת לרבות יראת בשר ודם על חבירו דכמה מקראות מורות שאין ליראה מבשר ודם בלתי מהשי"ת לבדו, ואם היה מרבה שום דבר ח"ו מיחזי כשתי רשויות.

³ ויע' במהרש"א בב"ק (מא:) וקידושין (נז.) מש"כ בזה.

עזוב תעזוב הקים תקים מות יומת השב תשיב חבל תחבול פתח תפתח נתון תתן (אפי' מאה פעמים) כולי עלמא מודו בהו, דדרשא דידהו לא עקר להו ממשמעותיה, ולכן גם מ"ד דדברה תורה שפיר ס"ל לדרוש כל הנך דרשות.

ולעיל הזכרנו דמ"ד דלא אמר' דברה תורה כ' תוס' דהיינו ר"ע דלא אשכחן דקאמר דברה תורה. ומעתה י"ל דהא דאיתא בפסחים דעד שבא ר' עקיבא ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, היינו משום דלעולם אה"נ אין להשוות שום דבר להקב"ה ואפי' ת"ח, כי אין דבר שטפל להקב"ה, ודוקא ר"ע דרש לרבות ת"ח בדרך "אם אינו ענין" כיון דס"ל לא אמר' דברה תורה כלשון בני אדם ושפיר נחשב כקרא יתירא, וזהו "עד" שבא ר' עקיבא, דרק מאן דס"ל לא אמר' דברה תורה יכול לדרוש את ה' לרבות⁴.

[ומ"מ נראה דעדיין בעי לטעמא דמורא רבך כמורא שמים, דאע"ג דדרשינן באם אינו ענין מ"מ עדיין צריך שהדרשה תהיה שייכת במקצת להקרא, וכמו דמצינו גבי שומר שכר דדרש' יגנב לאבידה ולא לדבר אחר, כיון דאבידה שייכת לגניבה].

אלא די' להעיר בזה, דהלא בכל הש"ס מצינו דברה תורה כלשון בני אדם רק בכפל הלשון וכגון המול ימול, הכרת תכרת, איש איש, וא"כ לכאורה ליכא לפרש ד"את" הוי קרא יתירא כדי לדרוש באם אינו ענין. אולם יע' בטורי אבן מגילה (יז:) באורך דביאר דכמה תנאי לא דרשי "ה" דוהיו הדברים ללמד שלא יקרא ק"ש למפרע, דדברים הדברים לא משמע להו, ע"פ דברי תוס' בסוטה הנ"ל, דאם דברה תורה כלשון בני אדם אין להוציא הקרא ממשמעותיה, ואם ידרשו דברים הדברים ע"כ ידרשו "והיו" דבעי לשון הקודש דוקא, וידרשו "שמע" למי שלא השמיע לאזניו שלא יצא, ולא ל"שמע" בכל לשון שאתה שומע דהוי פשטיה דקרא טפי, ונמצא דע"י דרשת "ה" דהדברים מוציאים הקרא ממשמעותיה אצל קרא ד"שמע", לכן ס"ל לכמה תנאי דעדיף בכה"ג שלא לדרוש "ה" דהדברים, וע"כ הך "ה" הוי אורחא דקרא⁵, עכת"ד, וה"נ י"ל דס"ל לשמעון העמסוני דאם ידרוש "את" ה' אלקיך תירא, ע"כ מוציאים הקרא ממשמעותיה ע"י דליכא להשוות שום דבר להקב"ה, ועדיף שלא לדרוש כלום ונימא דהוי אורחיה דקרא. ורק דס"ל דבזה חלוק "את" דאם חד "את" הוי אורחיה דקרא ע"כ כולהו אתים הוו אורחיה דקרא ג"כ ולכן פירש מלדרוש כולהו כיון שלא דרש את ה' אלקיך תירא.

⁴ ובענין הא דאיתא כמה פעמים בש"ס "עד שבא ר"ע", יע' בפתח עינים פסחים שם, ובבן יהוידע שבת (סד:).

⁵ וכ' שם דרבי שם ס"ל להוציא שמע ממשמעותיה דלא דרש בכל לשון שאתה שומע אלא דוקא בלה"ק, וע"כ ס"ל דל"ל דברה תורה ושפיר יש לדורשו להוציא ממשמעותיה.

[ויש להעיר בעיקר דבריו, דנמצא דהא דאיתא התם דברים הדברים לא משמע להו, הכוונה בזה שבהך דרשה לא משמע להו אבל במקום אחר כן משמע להו לדרוש ה"י, וד"ז תליא בב' שיטות בתוס', דכן כתבו תוס' בסנה' (יד. ד"ה ורבי ויע"ש במהרש"א) דלישנא דלא משמע להו משמע דבמקום אחר כן דורשים, אולם יע' תוס' בקידושין (ה. ד"ה ורבי) דס"ל דלא דרשי כלל. וע"ע בזה בסוטה (מה.) וי"ו לא משמע ליה, ויע' בבאר שבע שם, ויד מלאכי כלל שע"ט.]

ולפי זה נמצא דדוקא משום דר"ע ס"ל לית ליה דברה תורה כלשון בני אדם לכן נתקיים הדרשות בכל האתין שבתורה, משא"כ לשאר תנאי דאית להו דברה תורה, וליכא לדרוש "את" באם אינו ענין לגופו, לכא' סבירא להו כשמעון העמסוני דיש לפרוש מלדרוש על האתין. ויע' בבכורות ו: בפלוגתת רבנן ור' שמעון בטמא הנולד מן הטהור דרבי שמעון אומר גמל גמל שני פעמים, אחד גמל הנולד מן הגמלה, ואחד גמל הנולד מן הפרה. ורבנן, דרשי גמל גמל חד לאסור עצמו, וחד לאסור חלבו, ור' שמעון נפקא ליה מאת הגמל לאסור חלבו, ורבנן אתים לא דרשי, כדתניא שמעון העמסוני וכו'. הרי דס"ל לרבנן דלא דרשי אתין כשמעון העמסוני, וכ' תוס' (שם ע"א) דהכי קי"ל⁶, וא"כ ה"נ שפיר י"ל דכל הני תנאי דאית להו דברה תורה ג"כ לא דרשי אתין ולעולם הוי אורחיה דקרא, וא"ש⁷. ועי"ל דנהי דסבירא להו דדברה תורה ולכן לית להו דרשת ר"ע את לרבות ת"ח, מ"מ ס"ל דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן, וכמש"כ תוס' בסוטה דלמ"ד דברה תורה כל היכא דאיכא למדרש דרשינן ואעפ"כ ס"ל בשאר מקומות דדברה תורה. ולכן דרש ר"ש את הגמל לרבות חלבו אע"ג דס"ל דברה תורה ול"ל דרשת ר"ע⁸.

ונמצא דג' מחלוקת בדבר, דעת שמעון העמסוני דכל הדרשות של "את" תלוי א' בחבירו וכיון שפירש נמצא דלא דרש' אתין כלל, וכן דעת רבנן בבכורות שם, ואילו ר"ע ס"ל כשיטת שמעון העמסוני בזה (ויע' לקמן בזה) דכל א' תלוי בחבירו, וכיון דס"ל דל"ל דברה תורה לכן שפיר דרש את ה' לרבות ת"ח ושפיר דרש' לכולהו אתין, ושאר תנאי דס"ל דברה תורה אפשר דס"ל דהיכא דאיכא למדרש דרשינן אתין וחולקים על סברת שמעון העמסוני דכל "את" תלוי א' בחבירו⁹, וכעין מש"כ תוס' הנ"ל וכמש"נ.

⁶ ואף דר"ע דרש כל אתין, מ"מ הל' כר"ע מחבירו ולא מחביריו (עירובין מו:).

⁷ ומ"מ מבואר שם דר"ש דרש את הגמל, אע"ג דס"ל בבא מציעא (לא:) יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו, תעביטנו למה לי, דברה תורה כלשון בני אדם, וי"ל דלעולם ס"ל כר' עקיבא רבו דדרש את בכל מקום, ול"ל דברה תורה, ושאיני התם בב"מ דהא כבר כ' תוס' שם דדוקא בזה אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם משום דמוכחי קראי. וכן כ' הרמב"ן השם הראב"ד. ועי"ל כפי שיתבאר בסמוך.

⁸ משא"כ רבנן דר"ש דהתם ס"ל כשמעון העמסוני דלא דרשי אתין כלל.

⁹ ויע' בתוס' בכורות שם דמשמע כן בדעת ר"ש, וע"ע במנחות (יא: ד"ה ור"ש) וזבחים (יח: ד"ה ואידך) ועוד, ויל"ע בזה.

והנה איתא ביבמות (סב:) שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה, תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין כולם מתו מיתה רעה. מאי היא, א"ר נחמן אסכרה.

וראיתי בס' המקנה (קידושין נז.) שכ' וז"ל לכאורה קשה דבפרשת ואתחנן כתיב למען תירא את ה' אלקיך ובסוף הפרשה כתיב את ה' אלקיך תירא וכן בפרשת עקב בתחלת הפרשה כתיב ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ובסוף הפרשה כתיב את ה' אלקיך תירא ולמה לא פירש מאת ה' דכתיב בתחלת הפרשיות. ונראה דודאי הוי ידע שמעון העמסוני למדרש דשייך יראה גבי רבו, והא מקרא מפורש גבי משה ויראו מגשת אליו, וכתיב מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה, ולא היה קשה ליה אלא על ריבוי דסיפא דקרא דרבו נתרבה כבר מאת שבתחלת הפרשה, אלא שאחז"ל יהא כבוד חברך חביב עליך כמורא רבך וכמו שמצינו באמת שנענשו כ"ד אלף תלמידי דר"ע שלא הי' נוהגין כבוד זה לזה, וכיון שראה ר"ע בתלמידיו שנענשו היינו דאמר עד שבא ר"ע ולמד לרבות ת"ח, שאפי' התלמידים צריכים לנהוג כבוד זה בזה כמורא רבם, עכ"ל¹⁰.

הרי אחרי שראה ר"ע חומר העונש במה שלא נהגו כבוד זה לזה, רק אז סבר דיש לדרוש "את" הטפל להקב"ה (בין לענין החיוב על הת"ח עצמם כדברי המקנה, ובין אם זה חיוב כללי של כבוד ויראה לכל ת"ח). ויש להוסיף דלכן איתא ביבמות שם והיה העולם שמם "עד שבא" ר"ע אצל רבותינו שבדרום וכו', בדרך רמז, דעד שבא ר"ע לתקן הפגם במה שלא נהגו כבוד זה לזה ומתו במיתה חמורה, רק אז ראה שיש לדרוש "את ה'" לרבות ת"ח דשייך במקצת ליראת הקב"ה ולכן אפשר לרבותו עכ"פ ב"אם אינו ענין" וכמש"נ.

וע"ע בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' קע"ח) שביאר בענין מיתת התלמידים משום ששנינו יהא כבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים (אבות ד' י"ב) והם לא נהגו כן ונענשו ומתו לפי שהיו גורמין לתורה שתתחלל על ידן שהבריות אומרים אוי לו למי שלמד תורה עכ"ל. הרי דנענשו משום שעברו על "מורא שמים", וכמש"כ רש"י דאת ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח דמורא רבך כמורא שמים, וכמש"נ שאחרי שראה דנענשו כ"כ במה שעברו על זה שיהא מורא רבך כמורא שמים, לכן דרש את לרבות ת"ח דמורא רבך כמורא שמים. וע"ע במהרש"א יבמות שם דלא חש כל אחד מהם על כבוד תורה

¹⁰ לענ"ד יש להעיר טובא בדבריו, אמאי צריכין כמה קראי לזה, ועוד, ורק באתי להביא עיקר היסוד שאחרי שראה שמתו אז בא ר"ע ולימד לרבות ת"ח.

של חבירו, דאין כבוד אלא תורה כו' דאפשר דכל אחד דיבר לשון הרע והיה מספר בגנות חבירו וסימן ללשון הרע אסכרה כדאמרינן בשבת וכו'.

ומעתה הרי מצינו ב' ענינים כאן בדרשת ר"ע כאן, חדא, שדרש כל אות ואות וכל קוץ וקוץ ולית ליה דברה תורה כלשון בני אדם, ועוד, דאחרי שראה חומר הענין במה שלא נהגו כבוד זה לזה, מהני תרי טעמי דוקא ר"ע דרש "את" לרבות ת"ח וככל מש"נ. ועפ"ז יש לפרש הא דאיתא בסוף סוטה משמת ר"ע בטל כבוד התורה, חדא, כמו שפירש"י שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות כו' וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה, עכ"ל, ועוד יש לומר ע"פ הנ"ל דבטל כבוד התורה היינו שמאחר שמתו התלמידים שלא נהגו כבוד זה לזה, דלא חשו על כבוד תורתו של חבירו, ועל כבוד חבריהם, בא ר"ע ודרש את לרבות ת"ח דגדול כבוד התורה.

ואיתא בחגיגה (יב.) שאל רבי ישמעאל את רבי עקיבא כשהיו מהלכין בדרך, אמר ליה אתה ששימשת את נחום איש גם זו עשרים ושנים שנה שהיה דורש כל אתין שבתורה, את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן, אמר ליה כו' להקדים שמים לארץ וכו'. ומשמע דנחום איש גם זו דרש כל אתין שבתורה (חוץ מאת ה' אלקיך תירא) וגם ר"ע ס"ל כהך שיטה דיש לדרוש כל האתין, דכל א' תלוי בחבירו, וכמש"נ לעיל, אבל קצת קשה דהלא עד שבא ר"ע לא היה אף א' שדרש כולו אתין דהא פירש שמעון העמסוני. ואולי י"ל דכ"ז היה לפני שפירש מלדרוש, וכוונת הגמ' שנחום איש גם זו היה דורש כל אתין היינו שדרש כל האתין עד את ה' אלקיך תירא. וראיתי שי"א דנחום איש גם זו הי' נחמיה העמסוני¹¹, והלא איתא בכ"מ שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה, וא"ש טפי, דבאמת שימש ר"ע את נחמיה העמסוני דהי' נחום איש גם זו כ"ב שנה שדרש כל אתין שבתורה, ולבסוף פירש, עד שבא ר"ע ולמד וכו'.

ויש להוסיף על פי כל הנ"ל, דאולי הנך כ"ב שנה שר"ע שימש נחום איש גם זו היתה בתוך אותם כ"ד שנה שהלך ללמוד אצל ר' אליעזר ור' יהושע¹² (חוץ מב' שנה שהיה בדרכים, או בלימוד שלא היה צורך לשימוש הרב וכדומה), ואח"כ חזר לעירו עם כל תלמידיו כדאיתא בנדרים (נ.) וכתובות (סב:), וי"ל דאח"כ מתו תלמידיו שלא נהגו כבוד זה לזה, ולכן יצא לדרוש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח וכדברי המקנה הנ"ל, ומעתה מובן ששימש נחום איש גם זו כ"ב שנה, דבתוך הנך שנים דרש כל האתין, ורק אח"כ ר"ע בעצמו דרש את ה' אלקיך תירא¹³.

¹¹ יע' ס' אוצר ישראל ועוד. ויע' ירושלמי ברכות (ט' ה') וסוטה (ה' ה'), ומדברי ר"ח ויטאל בענין הקברים מבואר דתרי גברי נינהו.

¹² יע' בראשית רבה (פ' ק' פ"י).

¹³ ואפי' אם ר"ע שימש נחום איש גם זו אח"כ עדיין י"ל דרק אז מתו התלמידים ואז יצא לדרוש את ה' אלקיך תירא.

ומעתה נחזור לבאר הא דאיתא במנחות דמשה שאל יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י, כוונתו בזה, דחזינן מדברי ר"ע גדלות בענין כבוד התורה בין בעניני בין אדם למקום ובין בעניני בין אדם לחבירו. ר"ע היה דורש כל אות ואות וכל קוץ וקוץ. ומשום דס"ל לית ליה דברה תורה כלשון בני אדם, הוא היה היחיד שיכל לדרוש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח כמש"נ לעיל. ודרש זאת לתקן הפגימה במה דלא נהגו כבוד זה לזה, וכדברי המקנה הנ"ל, שכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. הרי שעל ידי זה דגדול כבוד התורה לדרוש כל אות ואות, דהי' כבוד התורה של בין אדם למקום, זכה לכבוד התורה הגדול בבין אדם לחבירו, לדרוש לרבות ת"ח, שינהגו כבוד זה לזה בתוך הפסוק עצמו. ולכן היה ראוי שינתן התורה ע"י ר' עקיבא, וכדמצינו בשני הלוחות דאיכא בין אדם למקום ובין אדם לחבירו כידוע (יע' רמב"ן פ' יתרו ועוד).

וזהו העומק שדוקא ר"ע דרש "את", דהיינו מא' עד ת', שלא השאיר אות מבלי לדרוש אותו, כל אות וכל קוץ. ויש לפרש הא דאיתא ביבמות (טז.) אתה הוא ר"ע ששמך הולך מתחילת העולם ועד סופו, כי ע"י שדרש הכל, וסתימתא ר"ע (מגילה ב.), וכולהו אליבא דר"ע (סנה' פו.), וגם בבין אדם לחבירו שדרש בענין כבוד חברו, לכן כולם שמעו עליו. ומובן הא דאמרו חז"ל (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד, רש"י עה"ת) ואהבת לרעך כמוך א"ר עקיבא זהו כלל גדול בתורה, דוקא ר"ע דרש זאת, כי ע"י שתלמידיו לא נהגו כבוד זה לזה ומתו מיתה חמורה, ראה ר"ע לדרוש שכבוד חברך ורבך הם ככבוד שמים, ואיכא קיום של התורה עי"ז דוקא, כי בין אדם לחבירו הוא בכלל בין אדם למקום ג"כ וככל מש"נ.

